

Синиша Атлагић

Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

DOI 10.5937/kultura2173021A

УДК 327:316.7(497.11:470)"200/202"

659.44(497.11:470)"200/202"

оригиналан научни рад

КАКВУ НАМ ПОРУКУ ШАЉЕ РУСИЈА: РУСКА КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА У СРБИЈИ НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА¹

Сажетак: У светлу новој иприсјуја ипромоцији Руске Федерације у свету, аутор итек-
ста размајра њену културну дипломатију у Републици Србији. Основно иишање
на које итражи одговор је каква је вредносна оријентација руској деловања у Србији
на овом илану и о којим средствиима деловања је реч. Аутор налази да су илавни
иравици иерсуазивној деловања Руске Федерације истоветни њеним иолиитичким ци-
љевима у Србији и да је иредстава о Русији као заиитииници Срба у основи њејове
вредносне оријентације. Најзначајније недостајке у иерсуазивном деловању Русије
аутор налази у одсуствиу ироруски оријентисане културне елије у Србији и ителе-
визијској канала.

Кључне речи: културна дипломатија, иолиитичка иерсуазија, Русија, Србија

Синтагма „културна дипломатија” је у релативно честој употреби у савреме-
ној политичкој пракси и у научној и стручној литератури. Њоме се указује
на специфични вид комуницирања, на посебну делатност и, у скорије време,
на предмет изучавања на академским студијама. О њој се воде стручне дискусије,
врше истраживања и формирају универзитетски студијски програми. Најчешће
је разматрана у оквирима тзв. јавне дипломатије. Синтагмом „јавна дипломатија”,
која је у употреби још од средине прошлога века, најчешће се означава активност
неке земље да утицајем на иностране јавности допринесе реализацији својих
спољнополитичких циљева.² У већини студија о јавној дипломатији фокус је на

¹ Овај текст је резултат истраживања финансираног средствима Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије у оквиру Плана научноистраживачког рада Факултета политичких наука бр. 01-2330/1 од 17. 2. 2020. године.

² Jowett, G. S. and O'Donnell, V. (2012) *Propaganda and persuasion* (5th ed.), Thousand Oaks CA: Sage, p. 287; Leonard, M., Stead, C. and Smewing, C. (2002) *Public Diplomacy*, London: The Foreign Policy Centre, pp. 9–10.

западним земљама, првенствено на Сједињеним Америчким Државама, но у последњој деценији као предмет озбиљних истраживања јавља се и јавна дипломатија других земаља и, у том смислу, и Руске Федерације.³ Циљ овога рада је да се идентификују основне карактеристике руске културне дипломатије у Републици Србији на почетку 21. века. Значај овог питања не треба нарочито истицати – симболичка опозиција Русије и Запада у српској политици један је од најважнијих елемената колективног идентитета који одређују на који начин ће се приступити разматрању мноштва проблема у савременом српском друштву. Ово је питање стабилних структура, својеврсних интелектуалних константи, а одговор на њега је у вези с разумевањем слике света – механизма производње идеја и, затим, њихове циркулације и конкуренције. Полазећи од овога, потражићемо одговор на питање – какву поруку савремена Русија шаље Србији и како то чини? Другим речима: каква је вредносна оријентација руског деловања у Србији на плану културне дипломатије и о којим средствима деловања је реч? Пре него што се позабавимо овим, у првом делу рада покушаћемо да укратко одредимо појам културна дипломатија.

ШТА ЈЕ КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА?

Активности о којима се данас говори као о „културно-дипломатским” – посете државних функционера и делегација задужених за област културе другим државама, учешће у раду међународних организација и на конференцијама, активности културних представништава земље у иностранству, културне активности дијаспоре, обезбеђивање публицитета о земљи у страним медијима посредством интервјуа, изјава и саопштења угледних јавних личности, посредством производа масовне културе итд., подвођене су, до средине прошлога века, под тзв. спољну пропаганду или пропаганду према иностранству усмерену ка јавности других земаља или њиховим посебним циљним групама.⁴ Како је, међутим, „пропаганда” постала „прљава реч” у Сједињеним Америчким Државама између два светска рата⁵, а по завршетку Другог светског рата и у другим деловима „англо света”, она је до краја Хладнога рата одбачена и резервисана за недемократске, тоталитарне режиме, док су за персуазивне активности у демократским земљама уведени појмови: „политичко комуницирање”, „политички маркетинг”, „јавна дипломатија”, „односи са јавношћу” и др.⁶ Тако је средином прошлога века Едмунд Гулион

3 Свеобухватан приказ јавне дипломатије Руске Федерације дат је у: Velikaya, A. A. and Simons, G. eds. (2020) *Russia's Public Diplomacy: Evolution and Practice*, Palgrave Macmillan.

4 Slavujević, Z. (2009) *Političko komuniciranje, politička propaganda, politički marketing*, Beograd: Grafocard, str. 68.

5 Taylor, Ph. M. (1999) *British Propaganda in the 20th Century: Selling Democracy*, Edinburgh University Press, p. 91.

6 Slavujević, Z., нав. дело стр. 116–117; Атлагић, С. (2011а) Савремена политичка персуазија – ново рухо „старе” пропаганде, *Политика* бр. 2, Бања Лука: Факултет политичких наука, стр. 280–281; Атлагић, С. (2011б) *Нацистичка пропаганда – Од социјалне до тоталитарне пропаганде*, Београд: Факултет политичких наука и Чигоја штампа, стр. 31.

(Edmund Gullion), тадашњи декан Флечерове школе за право и дипломатију на Универзитету Тафтс, у употребу увео „јавну дипломатију” која се, према његовом одређењу, бави „[...] утицајем јавности на формирање и спровођење спољне политике [...] обухвата димензије спољних односа изван традиционалне дипломатије, обликује јавно мњење у другим земљама, интеракцију приватних група и интереса у једној земљи са онима у другој”.⁷ Гарт Џаует (Garth Jowett) и Викторија Одонел (Victoria O’Donnell), из реда водећих западних истраживача политичке персуазије, виде културну дипломатију као њен елемент и одређују је као активност на „упознавању (инострани јавности – С. А.) и представљању културних ресурса једне земље и њених достигнућа”.⁸ И ови, као и неки други савремени аутори који се баве јавном дипломатијом а који су, у основи, на линији њеног разумевања како ју је поставио Гулион, доводе је у везу с политичком пропагандом, стратешким комуницирањем, тзв. *nation branding*, па чак и с политичким маркетингом.⁹ Ипак, они је јасно одвајају од ових појмова, а нарочито од политичке пропаганде, мада мислимо да за то нема значајних теоријских разлога. Основни аргументи које ћемо изнети за ову тврдњу, а у недостачу простора у овом раду, јесу следећи – темељна начела којима се носиоци ових делатности руководе према стварности која је предмет њене обраде, као и према публици којој се презентују поруке, јесу истоветни. Једнаки су психолошки механизми којима се, овим порукама, утиче на свест и понашање публике. Истоветна је и намера – да се утиче на то како ће мислити и како ће се понашати они којима су поруке намењене. Кривни аргумент је из доминантног теоријског оквира у којем се врше истраживања наведених појмова. Реч је о комуниколошким студијама, а у оквиру њих, о студијама персуазије. О културној дипломатији ћемо у овом раду говорити као активности која се одвија према принципима комуникативне делатности прилагођене потребама политике. Реч је о динамичном и интерактивном систему комуниколошке праксе који је, у крајњој линији, усмерен на спољнополитичке актере и садржаје и који подразумева јавну размену порука, а која се реализује различитим видовима комуникације (усменом, писаном, визуелном, невербалном комуникацијом, као и посредством друштвених и политичких акција). Културну дипломатију разумемо као вид тзв. дифузне пропаганде, која користи „широк спектар разноврсних неполитичких садржаја у неполитичкој форми, али са политичким циљем – да се постигне позитиван однос према основним карактеристикама друштва и његовим институцијама, а тиме и према значајним политичким субјектима”.¹⁰ „Спектар [...] неполитичких садржаја” из одређења дифузне пропаганде сузићемо на културне садржаје и тзв.

7 Cull, N. J. "Public Diplomacy" before Gullion: The Evolution of a Phrase, 18. April 2006, 20. novembar 2021, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>

8 Jowett, G. S. and O’Donnell, V. нав. дело, стр. 287–288.

9 Lebedeva, M. M. (2021) *Russian Public Diplomacy: From USSR to the Russian Federation*, London and New York: Routledge, pp. 8–11.

10 Slavujević, Z. нав. дело, стр. 63.

разменску дипломатију (*exchange diplomacy*) будући да потоња има незамењиву улогу у процесу акултурације.

КУЛТУРА КАО СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИЈЕ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

Питање културе као политичког ресурса и инструмента у реализацији спољнополитичких циљева једне земље неодвојиво је од концепта меке моћи. У Руској Федерацији овај концепт почео је активно да се примењује у политичком животу и да се анализира од 2012. године.¹¹ Тада је председник Руске Федерације Владимир Путин одредио меку моћ као „све у вези са промоцијом интереса и политикâ убеђивањем и стварањем позитивне представе о земљи, заснованим не само на њеним материјалним достигнућима већ и на њеном духовном и интелектуалном наслеђу”.¹² У стручним круговима се потом увелико почело расправљати о концепту меке моћи и јавне дипломатије у Русији, о томе како су повезани и како их даље развијати, као и о томе треба ли се у овом послу угледати на Сједињене Америчке Државе или је Русији неопходан сопствени концепт меке моћи, тј. специфична стратегија политичко-персуазивног деловања и њој прилагођене технике. Потоњој страни у дебати „ветар у леђа” давала је критика водећег светског теоретичара меке моћи Џозефа Наја (J. Nye), упућена Кини и Русији због њиховог наводног неразумевања њене природе и праксе. Његова основна тврдња – да меку моћ не може генерисати само држава већ да она проистиче из развоја приватног сектора и цивилног друштва и да је, у ствари, нема у неслободним друштвима¹³ – у контексту теоријског оквира овог рада, као и горепоменутог разумевања овог концепта од стране В. Путина, могла би се тумачити као још један покушај да се основне идеолошке дистинкције које вуку корен из прошлога века изразе на појмовно-категоријалном плану. Нажалост, обим овога рада не претпоставља расправу и о овој теми. Када је реч о културној дипломатији као елементу јавне дипломатије, наша позиција је да је улога државекључна у њеном развијању и спровођењу.

Након што је у јавној политичкој комуникацији 2012. године мека моћ доведена у везу са „духовним и културним наслеђем Русије”, већ следеће године нашла

11 Федотова, К. Е. (2017) Культурные аспекты внешней политики Российской Федерации (на примере сотрудничества с ЮНЕСКО, докторска дисертација, Дипломатска академија Министарства спољних послова Руске Федерације, Москва, стр. 45.

12 Meeting with Russian ambassadors and permanent representatives in international organizations, 9. July 2012, 7. novembar 2021. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/15902>. У исто време, у тексту Русија и свет у променама В. Путин говори о мекој моћи као о „[...] скупу алата и метода за постизање спољнополитичких циљева без употребе оружја, а посредством информационих и других полуга утицаја” – Путин, В., Россия и меняющийся мир, *Российская газета*, 27. фебруар 2012, 11. новембар 2021, <https://rg.ru/2012/02/27/putin-politika.html>

13 Johnson, M. What China and Russia Don't Get About Soft Power, 29. april 2013, 10. novembar 2021, <https://foreignpolicy.com/2013/04/29/what-china-and-russia-dont-get-about-soft-power/>

се у Концепцији спољне политике Руске Федерације, у којој се истиче улога културе као меке моћи у савременим међународним и спољнополитичким односима.¹⁴ Значај културе као инструмента у реализацији спољнополитичких циљева истакнут је, међутим, и у државним документима који су претходили овоме. Тако се у Концепцији спољне политике из 2000. године наводи да су тадашње претње погоршане ограниченим ресурсима спољне политике, што смањује могућности информационог и културног утицаја Русије у иностранству.¹⁵ Касније, у Концепцији спољне политике из 2008. године¹⁶, горепоменутој Концепцији из 2013. и, нарочито, у Концепцији спољне политике Руске Федерације из 2016. године¹⁷ листа задатака из области културе је проширена и укључила је, поред ширења руског језика у свету, популаризацију домаћих културних достигнућа, задатке консолидације руске дијаспоре у иностранству и, како се истиче, унапређивање међуцивилизацијског дијалога у циљу јачања склада и међусобног богаћења постојећих култура. У списку докумената у којима се истиче улога културе у државној спољној политици посебно место заузима неколико уредаба председника Руске Федерације. У једној од њих, О мерама реализације спољнополитичког курса Руске Федерације, из 2012. године, Министарству спољних послова, као и другим савезним органима извршне власти, налаже се да „прошири руско културно присуство у иностранству, ојача позицију руског језика у свету и развије мрежу руских центара науке и културе.”¹⁸ Значај културе за решавање спољнополитичких проблема додатно је конкретизовано у Стратегији националне безбедности Руске Федерације, одобреној Уредбом председника Руске Федерације од 31. децембра 2015. године¹⁹, у којој се очување и развој културе одређује као дугорочни национални интерес и стратешки национални приоритет (ст. 30 и 31), а „повећање улоге Русије у светском хуманитарном и културном простору” (став 76) препознато је као стратешки циљ безбедности у области културе.²⁰

Решавање задатака спровођења државне политике у области међународне културне сарадње и промоција савремене Русије у иностранству поверени су Росотрудничеству, федералној агенцији при Министарству спољних послова Руске Федерације, формираној Уредбом председника Руске Федерације 2008. године. Росотрудничество обезбеђује реализацију пројеката на формирању и одржавању позитивне представе о Руској Федерацији у иностранству и на овом послу је ангажовано 98 субјеката у његовом саставу – 74 руска центра за науку и културу (РЦНК) у 62 земље и 24 представништва агенције у саставу руских амбасада у 22

14 Федотова, К. Е. нав. дело, стр. 5.

15 Исто, стр. 5.

16 Исто, стр. 5.

17 Исто, стр. 6.

18 Исто, стр. 7.

19 Исто, стр. 25.

20 Исто, стр. 25.

државе.²¹ Главне области деловања Росотрудничества обухватају пројекте чији је циљ подршка руском језику у иностранству, промоција образовних услуга Руске Федерације, сарадња са алумнистима руских и совјетских универзитета који раде у иностранству, сарадња с дијаспором, реализација Државног програма за помоћ добровољном пресељавању сународника у Руску Федерацију, координација програма путовања у Руску Федерацију младих представника политичких, јавних, научних и пословних кругова из иностранства, као и помоћ руским регионима да развију међународне контакте у: образовној, научној, техничкој, културној и економској сфери. Фокус у раду ове државне агенције је на земљама Заједнице независних држава.

Питању ефеката савремене руске јавне и културне дипломатије придаје се нарочит значај у стручним и научним круговима у Руској Федерацији, али и изван ње. Поред сагласности око тога да је пред Русијом дуг пут на успостављању задовољавајуће представе у иностранству²², руски и инострани процењивачи сагласни су и у вези с тим да се замисао о јавнодипломатској активности савремене Русије разликује од приступа СССР-а и да је он одређен благостањем грађана Руске Федерације као дугорочним циљем и терминалном вредношћу у спољнополитичкој активности земље.²³

У основи новог стратегијског размишљања Русије на међународној политичкој сцени, а које је нарочито дошло до изражаја током сиријске кризе, јесте њено позиционирање као носиоца алтернативног модела међународних односа (ономе што се види као сфера којом доминира Запад, односно САД), мада без интенције да се бави ширењем конкретне идеологије на међународном плану како је то чинила у време Хладног рата. Чини се да су основни елементи њеног имиџа као претпоставке њене привлачности и трајнијег утемељења у међународној заједници садржани у делу говора Владимира Путина пред члановима Савета безбедности Руске Федерације 2013. године: „[...] отвореност, предвидљивост, **прагматизам** и **остваривање националних интереса без икаквих конфронтација у складу са улогом Уједињених нација и владавином међународног права** (истакао С. А.)”²⁴ Уз ово, на делу је настојање да се Русија промовише као један од центара светске културе. Ово је, према К. Е. Федотовој (Кира Е. Федотова), најважнији елемент

21 Росотрудничество, 5. новембар 2021, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>

22 Simons, G. (2014) Russian public diplomacy in the 21st century: Structure, means and message, *Public Relations Review*, 15. септембар 2021. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pubrev.2014.03.002>

23 На ово је јасно указао министар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров (Сергеј Лавров) речима: „[...] основни задатак Русије је да, активностима на међународном плану, обезбеди повољне спољне услове за успон њене економије, њен прелазак на поље иновација и повећање животног стандарда грађана – Sergey Lavrov’s article Russia’s Foreign Policy: Historical Background for Russia in: *Global Affairs magazine*, 3. March 2016, 5. новембар 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2124391

24 Simons, G. нав. дело, стр. 5.

културне политике према иностранству.²⁵ У покушају да синтезу наведеног исказаже кроз вредносну оријентацију као основу политичко-персуазивне стратегије Руске Федерације, Игор Јургенс (Игорь Юргенс) истиче идеју о Русији као „културном и економском мосту између Истока и Запада,” којом су обухваћене унапређене и измењене идеје којима је током два века исказиван потенцијал руске меке моћи – једна о Русији као о заштитници Словена и православних и као промотер европске цивилизације на пространствима Евроазије и друга о Русији која је у комунизму понудила идеолошку алтернативу западном свету (дајући подршку левичарским и националноослободилачким покретима).²⁶

Је ли ово фон који се назире у позадини културних садржаја које Русија данас презентује у Србији?

КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ У СРБИЈИ

Посредовање међу грађанским иницијативама у Србији и државним институцијама у Руској Федерацији, успостављање система координације међу иницијаторима, промоција достигнућа руске културе и науке и популаризација руског језика и образовања основне су активности Росотрудничества у Србији, а којима се настоји да се допринесе променама у општем приступу представљања Русије и њеног утицаја на иностране јавности. Реформа овог система поверена је средином 2020. године Јевгенију Примакову млађем (Евгений А. Примаков), познатом руском новинару и дотадашњем члану Комитета државне Думе за међународне односе. Медијској логици као елементу руске персуазије на глобалном плану, који је с почетка овог века дошао до изражаја комуникационо-информативним деловањем руских медија на енглеском језику, могло би се приписати не само поменуто него и недавно именовање новог шефа београдске филијале Росотрудничества – искусног руског телевизијског новинара Јевгенија Баранова (Евгений Баранов). Управо се одсуство телевизијског канала који би, покривајући широки спектар вести, понудио руску перспективу публици на српском језику, сматра једним од основних недостатака руске јавне дипломатије у Србији, поготово имајући у виду налаз да најзначајнији руски масовни медиј у Србији *Сјуџињик Србија* – радио станица / портал вести / Јутјуб канал тренутно не може да парира прозападним телевизијским станицама попут *Ал Дазире Балкан* и *Н1*.²⁷ Отуда се Баранов залаже за покретање телевизијског канала у Србији који би био у руском власништву – приватном или, како каже, „још боље у државном”, јер ће „без стабилне медијске базе у коју се дугорочно улаже, сви успеси у промоцији не само руске културе, него и

²⁵ Федотова, К. Е. нав. дело, стр. 31.

²⁶ Юргенс, И. Жесткий вызов мягкой силы, 16. септембар 2011, 22. октобар 2021, <https://rg.ru/2011/09/16/yurgens.html>

²⁷ Reid, E. (2020) *Moscow's Public Diplomacy and Russophilia in Serbia 2012-2019*, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, br. 23, Beograd: Fakultet političkih nauka, str. 127.

знања о савременој Русији у ширем смислу, остати епизодни и неприметни”.²⁸ Ово је супротно ставу Алексеја Николова (Алексей Николов), генералног директора и извршног уредника *РТ (Русија данас)* који је, гостујући у Центру за руске студије Факултета политичких наука у Београду, истакао да ова телевизијска кућа неће покретати телевизијски канал *РТ Балкан* из два разлога: „Први је финансијски. Телевизија много кошта. Међутим, чак и да имамо пара, опет не бисмо уложили у телевизију јер верујемо да је будућност вести на интернету.”²⁹ Николовљево уверење демантују подаци да је у Србији телевизија још увек најкредибилнији и најчешће коришћени медиј³⁰ и остаје отворено питање медијских ефеката бројних сајтова који, попут *Сјуйњика* и *Факаџа* (Fakti.rs), свакодневно, из проруске перспективе, информишу публику о дешавањима у свету, Србији и региону или се претежно баве дешавањима значајним за јачање политичких и културних веза Србије, Републике Српске и Руске Федерације.³¹ Телевизијски канал за чије се отварање залаже Баранов допринео би популаризацији руске масовне културе, која је у Србији веома слабо представљена. Тако је, на пример, савремена руска кинематографија недовољно позната у Србији.³² Ово је условљено бројним факторима, међу којима је најзначајнији мало домаће (српско) тржиште. Сарадња с телевизијским каналима би вероватно дала боље резултате, али они су у Србији преплављени производима западне кинематографије. Уз ово, руска филмска продукција је оријентисана на богатија тржишта и не труди се нарочито да промовише своје производе у Србији. Веће су могућности сарадње с кабловским и регионалним каналима, али ови не успевају да обезбеде довољна финансијска средства за превођење обимног садржаја с руског на српски језик.³³ Сумирајући стање ствари у вези с промоцијом руске масовне културе у Србији, Баранов подвлачи да је тржишна оријентација кључна у производњи масовне културе и да држава готово да нема инструмената

28 Илич, Д. (Весна 2021 No 3) Отсутствуют бюджетные рейсы между Сербией и Россией, *Слово југа* (руско издање), стр. 6-7.

29 Стевановић, Ј. (24. април 2019) Срушили смо монопол западних медија, *Полиџика*, стр. 2.

30 Reid, E. нав. дело, стр. 127.

31 Међу потоњима се издавају *srbija.ru* московског бизнисмена и мецене Андреја Пасадског; *senica.ru* – двојезични информативни портал руске дијаспоре у Србији, *serbskoeslovo.ru* – двојезични портал српске дијаспоре у Русији; *rs-rf.ru* – двојезични портал формиран са циљем да се њиме обезбеди информациона подршка сарадњи Нижњеновгородске области и Републике Српске, па потом трансформисан у гласило НВО „Руско-балкански дијалог”; *srpska.ru* са израженом православном оријентацијом; двојезични *balkanist.ru* са *Јуџјуб* и *Телеџрам* каналом и дискурсом блиским властима у Србији; *rs.rbth.com* – бивши *Глас Русије* у чијој балканској секцији се пише на српском о Русији и дешавањима у њој и *pulsserbia.ru* – сајт на руском језику о дешавањима у Србији и балканском региону.

32 Веома ретко у првом плану бива савремени руски играни филм попут Михалковљево „Сунчанице” или „Т-34” о Другом светском рату или високобуџетне „Балканске међе”, с популарним руским и српским глумцима, о ратним дешавањима на подручју бивше Југославије, приказаним из угла другачијег од оног у филмовима западне продукције.

33 Илич, Д. нав. дело, стр. 6.

да на ово утиче. „Можемо да позивамо, али не и да захтевамо.”³⁴ Ситуација је знатно повољнија с делима руске књижевности, која се у Србији активно преводи.³⁵

Пренесене на теоријски план, наведене потешкоће у вези с културно-дипломатским деловањем Руске Федерације у Србији посредством масовних медија указују на проблем у механизму ширења погледа на свет. Наиме, масовни медији чине нижи ниво у тзв. двостепеном систему интелигенције који је задужен за ширење и популаризацију идеја обликованих за масовну јавност.³⁶ Уз њих, овај посао обавља школски систем који у савременој Србији, опет, не представља механизам којим би се жељена представа о Русији могла учинити широко прихватљивом младим нараштајима. Реформом система образовања у Србији, иначе устројеном према совјетском моделу после Другог светског рата, прекинут је процес „ширења и натурализације погледа на свет”³⁷ који би погодовао политици савремене Русије у Србији. Као резултат, на пример, руски језик је не само изгубио позицију једног од два водећа страна језика у основним и средњим школама у Србији, него је и скрајнут.³⁸ Отуда је циљ актуелног руководства Росотрудничества у Србији у вези с његовом промоцијом умерен – не очекује се обнављање његовог статуса из друге половине прошлога века, али се очекује његово препознатљиво место у понуди страних језика у Србији.³⁹ У наставним програмима историје, међутим, историји Русије посвећена је пажња у вишим разредима основне и средње школе у Србији. Поред садржајних билатералних односа кроз историју који се изучавају у склопу националне историје, одређене наставне јединице или њихови делови посвећени су и историји Русије. Слично је и када је реч о настави географије.

Статус руског језика у систему основношколског и средњошколског образовања у Србији је показатељ да се Русија суочава и с проблемом у вези с вишим огранком у горепоменутом „двостепеном систему интелигенције”, оном кога чине интелектуалци који креирају поглед на свет, а нарочито у оквирима савремене културне индустрије, истраживачких центара или машинеријама које формулишу политику.⁴⁰ Русији, на плану креирања и одржавања одговарајуће слике света, у Србији недостаје организована и доминантна проруска интелектуална елита,

34 Исто, стр. 6.

35 Исто, стр. 6.

36 Lou, E. P. (2013) *Mediji i politički proces*, Beograd: Fakultet političkih nauka, str. 168.

37 Исто, стр. 168.

38 Институција с највећим бројем полазника који похађају течајеве руског језика у Србији је РЦНК „Руски дом” у Београду. И у њему је укупан број полазника у благом паду у последњих пет година, али је међу полазницима порастао број деце заинтересоване за учење руског језика. Тако је 2017. године течајеве похађало 495 полазника, 2018. 519 полазника, 2019. године 465 полазника, 2020. године 345 полазника и 2021. године 393 полазника (подаци Одељења за сарадњу са сународницима РЦНК „Руски дом” у Београду од 10. децембра 2021).

39 RTS, Profesionalci: Jevgenij Baranov, novinar, 25. novembar 2021. <https://www.rts.rs/page/tv/sr/story/22/rts-svet/4600316/.html>

40 Lou, E. P. нав. дело, стр. 167.

која би утицала на креирање културне политике у ширем смислу. При актуелном курсу Србије на међународном плану, рад на студентским разменама или другим видовима високог образовања (попут отварања представништва руских универзитета или истраживачких центара) од кључног је значаја у њеној обнови и пут ка стварању проруског интелектуалног језгра у Србији, а које би на дужи рок могло да утиче на ставове јавног мњења и политичке одлуке.

Системску тромост и инертност представљања Русије у иностранству⁴¹ представници Росотрудничества у Србији покушавају да ублаже активностима на плану популаризације руског погледа на свет, полазећи од тога да бројни продукти елитне руске културе, попут изложби, књижевних сусрета, научних конференција, гостовања позоришних и балетских трупa и изузетних извођача класичне музике или споменика угледних руских скулптора, углавном привлаче пажњу средовечне и старије публике у Србији и руске дијаспоре, при чему се интересовање прве групе јавља, највероватније, као последица социјализације и едукације из друге половине 20. века. Популаризација Русије је приметна у сфери образовања. Подаци РЦНК „Руски дом” у Београду говоре да Руска Федерација, из године у годину, повећава број стипендија за српске студенте на својим универзитетима (мада није познато у којој мери се ови људи враћају у Србију и на којим позицијама се запошљавају по повратку).⁴² Представници руских универзитета представљају наставне програме у средњим школама у Србији, а службеници РЦНК „Руски дом” подстичу локалне самоуправе у Србији да додатно финансијски помогну потенцијалне стипендисте руске Владе.⁴³ Уз ово, поједине високошколске установе из Руске Федерације, попут Дипломатске академије при Министарству спољних послова Руске Федерације, шаљу своје најбоље студенте у Србију где ови, у својству гостујућих предавача, бораве у школским установама.⁴⁴ На Универзитету у Београду, при Факултету политичких наука, отворен је крајем 2016. године Центар за руске студије, који сарађује с Росотрудничеством у циљу интензивирања академске сарадње овог факултета с научним институцијама у Руској Федерацији. Размена студената, организација научних истраживања и издавачка делатност су у фокусу Центра Руског географског друштва, отвореног у Београду 2016. године, а који је председник Руске Федерације наградио Пушкиновом медаљом за допринос за истраживање и очување културног наслеђа Русије.⁴⁵ У Београду је 2017. го-

41 Илич, Д. нав. дело, стр. 8.

42 Сваке године, Руска Федерација стипендира 18.000 иностраних студената. Грађанима Србије је у школској 2016/17. додељено 85 стипендија, 2017/18. квота је увећана на 100, а у 2018/19. на 120. Школске 2019/20. и 2020/21. квота је увећана на 122.

43 Anonim (9. februar 2021) Mogućnost da zrenjaninski studenti dobiju stipendije Ruske Federacije, 24. oktobar 2021, <https://www.zrenjaninski.com/drustvo/mogucnost-da-zrenjaninski-studenti-dobiju-stipendije-ruske-federacije/>

44 Reid, E. (2020) *Moscow's Public Diplomacy and Russophilia in Serbia 2012–2019*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, br. 23, Beograd: Fakultet političkih nauka, str. 126.

45 Илич, Д. нав. дело, стр. 8.

дине отворена и руска Основна школа „Валентина Терешкова”, у којој се реализује традиционални школски програм и у којој се настава одвија искључиво на руском језику. Намера је да се Руски балкански центар, формиран у Београду у пролеће 2021. године, развије у савремени аналитички центар који ће се бавити односима Руске Федерације и земаља у балканском региону.⁴⁶

Фокус основних културних тема промовисаних у циљу неговања проруских ставова у српској јавности је у духу наратива историјског односа двеју земаља, заснованог на међусобном поштовању. Тако је један од кључних историјских наратива у вези с Првим светским ратом, о помоћи цара Николаја II Романова српској војсци, чија (царева – С. А.) је статуа постављена у једној од централних београдских улица 2014. године. Две иконе цара и његове породице су у Храму Светог Саве. Његову су унутрашњост мозаицима украсили руски мајстори, а финансирао их је руски привредни гигант „Гаспром њефт”, чиме се истиче духовно јединство двају народа. Гаспромов поступак, који би се у литератури о персуазији могао подвести под тзв. „персуазију акцијом” (*persuasion by deed*), засновану на психолошком принципу идентификације, до изражаја нарочито долази током манифестација патриотског покрета Бесмртни пук, формираног у Руској Федерацији 2014. године ради очувања сећања на учеснике Другог светског рата, које (манифестације – С. А.) се одржавају у Београду и другим градовима у Србији. Култура сећања, као значајна тема за промоцију руског погледа на свет у Србији, и персуазија акцијом⁴⁷, у основи су кампање Росотрудничества за обележавање 145 година Српско-турског рата, током којег је у Горњем Адровцу код Алексинца погинуо руски пуковник Рајевски, а који је послужио Лаву Толстоју као прототип за лик грофа Вронског у роману „Ана Карењина”. РЦНК „Руски дом”, у сарадњи са Нишком епархијом и Општином Алексинац, помаже у реконструкцији Цркве Свете Тројице, подигнуте у знак сећања на пуковника Рајевског.⁴⁸ Теренске кампање у Горњем Адровцу, у Новом Бечеју (у оквиру припрема за отварање музеја Толстојевих у објекту у коме су становали потомци Лава Толстоја након што су избегли из совјетске Русије) и у другим местима су интензивирани променом руководства РЦНК „Руски дом” у Београду почетком 2021. године. Културно-дипломатске активности Русије почеле су да се примећују и изван Београда. Очекивано је да побољшању видљивости доприносе бројна локална удружења српско-руског

46 Pavlov, E. Отворен Руски балкански центар у Београду, 29. 4. 2021, 24. 11. 2021, <https://ruskidom.rs/sr/2021/04/29/otvoren-ruski-balkanski-centar-u-beogradu/>

47 Персуазија акцијом се може идентификовати у хуманитарним активностима које у Србији и шире на Балкану предузима Руска хуманитарна мисија (РГМ). Ова организација се, поред хуманитарног рада, бави и промоцијом руске културе. Тако се у поменутом Центру за руске студије при Факултету политичких наука у Београду настава руског језика изводи уз финансијску подршку ове организације, која снабдева књигама бројне библиотеке у Србији и у региону. Персуазија акцијом као пропагандна техника може да изазове снажне пропагандне ефекте уколико има подршку масовних медија.

48 Аноним (22. јун 2021) Одани поштоваоци покушавају да сачувају цркву у Горњем Адровцу, подигнуту у знак сећања на Рајевског, 10. новембар 2021, <https://rs.rbth.com/istorija-rusije/92844-ruska-crkva-gornji-adrovac>

пријатељства и то би требало да представља значајну предност Русије у односу на конкурентске земље. Другим речима, активности на терену омогућене су широким подршком коју Русија још ужива у јавном мњењу у Србији што се, вероватно, у највећој мери може приписати ефектима едукације и социјализације из претходних периода. На ову претпоставку указују резултати истраживања јавног мњења према којима, годинама уназад, око 85% грађана Србије у Русији види пријатељску земљу, односе двеју земаља оцењују високом оценама и надају се њиховом учвршћивању, као и податак да међу испитаницима с позитивним односом према Русији преовлађују старији од 60 година.⁴⁹

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Како се на основу овог делимичног приказа културно-дипломатских активности Русије у Србији одредити према горенаведеној дилеми И. Јургенса и питању које смо у вези с њом упоставили?

Полазећи од прагматичног приступа руске политичке елите спољној политици земље и њене решености да избегне грешке СССР-а, савремени руски поглед на свет који је прихватљив Србији и Србима није алтернативни поглед на свет идеолошки дијаметрално супротан Западном погледу, већ својеврстан коректив у међународној политици, захваљујући коме би Србима на Балкану био компензован губитак бивше заједничке државе и враћено осећање достојанства и регионалне политичке моћи. Елементи оваквог приступа видљиви су у односу руског политичког вођства према нерешеном српском питању на Балкану и он се уклапа у традиционалну представу о Русији као заштитници Срба. Ставови Руске Федерације према Резолуцији ОУН-а 1244 у вези са статусом Косова и Метохије и британском предлогу Резолуције ОУН-а о Сребреници примери су политичких активности Русије којима се одржава позитивна представа о њој у Србији и међу Србима у региону. У геополитичком контексту посматрано, Русији иде наруку чињеница да је Србија земља са најснажнијим људским, економским, културним и уопште интеграционим потенцијалом међу земљама Западног Балкана, чија је европска будућност неизвесна.

Посматрано из угла стратегије политичко-персуазивног деловања, културна дипломатија Русије у Србији се води у контексту њених (руских) политичких циљева, а порукама које се пласирају у јавни простор излази се у сусрет већинском позитивном односу грађана Србије према Русији и њиховим претпостављеним очекивањима да ова буде поуздан ослонац док се суочавају с политичким притисцима Запада. Вредносну оријентацију која им обезбеђује исту интенционалност и емотивно-афективни набој сажето је формулисао *Сјуиџник*, интерпретирајући став заменика директора РЦНК „Руски дом” у Београду Јевгенија Дјомина

⁴⁹ *Stavovi građana Srbije prema Rusiji: Istraživanja javnog mnjenja* (2020), Beograd: Institut za evropske poslove, str. 15.

(Евгений Демина) у наслову текста: „Срби и Руси – борба против заједничког непријатеља и одбрана истине”.⁵⁰ Остаје да се види јесу ли прошлост, историјско сећање и сродне теме изгледна основа и за персуазивну делатност у будућности, имајући у виду промене на плану агенаса социјализације млађих генерација (промене на нивоу породице, медија и образовног система) и промоције конкурентских погледа на свет у Србији.

ЛИТЕРАТУРА

- Anonim (9. februar 2021) Mogućnost da zrenjaninski studenti dobiju stipendije Ruske Federacije, 24. oktobar 2021, <https://www.zrenjaninski.com/drustvo/mogucnost-da-zrenjaninski-studenti-dobiju-stipendije-ruske-federacije/>
- Аноним (22. јун 2021) Одани поштоваоци покушавају да сачувају цркву у Горњем Адровцу, подигнуту у знак сећања на Рајевског, 10. новембар 2021, <https://rs.rbth.com/istorija-rusije/92844-ruska-crkva-gornji-adrovac>
- Атлагић, С. (2011а) Савремена политичка персуазија – ново рухо „старе” пропаганде, *Политика*, бр. 2, Бања Лука: Факултет политичких наука.
- Атлагић, С. (2011б) *Нацистичка пропаганда – Од социјалне до идеолошке пропаганде*, Београд: Факултет политичких наука и Чигоја штампа.
- Velikaya, A. A. and Simons, G. (2020) *Russia's Public Diplomacy: Evolution and Practice*, Palgrave Macmillan.
- Илич, Д. (Весна 2021 No 3) Отсутствуют бюджетные рейсы между Сербией и Россией, *Слово југа* (руско издање), стр. 6–7.
- Јургенс, И. Жесткий вызов ”мягкой силы”, 16. септембар 2011, 22. октобар 2021, <https://rg.ru/2011/09/16/yurgens.html>
- Jowett, G. S. and O'Donnell, V. (2012) *Propaganda and persuasion (5th ed.)*, Thousand Oaks CA: Sage
- Johnson, M. What China and Russia Don't Get About Soft Power, 29. April 2013, 10. novembar 2021, <https://foreignpolicy.com/2013/04/29/what-china-and-russia-dont-get-about-soft-power/>
- Lebedeva, M. M. (2021) *Russian Public Diplomacy: From USSR to the Russian Federation*, London and New York: Routledge.
- Leonard, M., Stead, C. and Smewing, C. (2002) *Public Diplomacy*, London: The Foreign Policy Centre.
- Meeting with Russian ambassadors and permanent representatives in international organizations, 9. July 2012, 7. novembar 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/15902>
- Pavlov, E. Отворен Руски балкански центар у Београду, 29. 4. 2021, 24. 11. 2021, <https://ruski-dom.rs/sr/2021/04/29/otvoren-ruski-balkanski-centar-u-beogradu/>
- Profesionalci: Jevgenij Baranov, novinar, 25. novembar 2021, <https://www.rts.rs/page/tv/sr/story/22/rts-svet/4600316/.html>
- Путин, В. Россия и меняющийся мир, Российская газета 27. фебруар 2012, 11. новембар 2021, <https://rg.ru/2012/02/27/putin-politika.html>

50 Судар, В. Срби и Руси – борба против заједничког непријатеља и одбрана истине, 10. 11. 2021, 12. 11. 2021, <https://rs.sputniknews.com/20211110/srbi-i-rusi--borba-protiv-zajednickog-neprijatelja-i-odbrana-istine-1131442617.html>

- Reid, E. (2020) *Moscow's Public Diplomacy and Russophilia in Serbia 2012–2019*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, br. 23, Beograd: Fakultet političkih nauka
- Россотрудничество, 5. новембар 2021, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
- Simons, G. (2014) Russian public diplomacy in the 21st century: Structure, means and message, *Public Relations Review*, 15. септембар 2021, <http://dx.doi.org/10.1016/j.pubrev.2014.03.002>
- Sergey Lavrov's article Russia's Foreign Policy: Historical Background for Russia in: *Global Affairs magazine*, 3. March 2016, 5. novembar 2021, https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2124391
- Slavujević, Z. (2009) *Političko komuniciranje, politička propaganda, politički marketing*, Beograd: Grafocard.
- Stavovi građana Srbije prema Rusiji: Istraživanja javnog mnjenja* (2020), Beograd: Institut za evropske poslove.
- Стевановић, Ј. (24. април 2019) Срушили смо монопол западних медија, *Полиџика*, стр. 2.
- Судар, В. Срби и Руси – борба против заједничког непријатеља и одбрана истине, 10. 11. 2021, 12. 11. 2021, <https://rs.sputniknews.com/20211110/srbi-i-rusi--borba-protiv-zajednickog-neprijatelja-i-odbrana-istine-1131442617.html>
- Федотова, К. Е. (2017) *Культурные аспекты внешней политики Российской Федерации (на примере сотрудничества с ЮНЕСКО, докторска дисертација, Дипломатска академија Министарства спољних послова Руске Федерације, Москва.*
- Cull, N. J. "Public Diplomacy" before Gullion: The Evolution of a Phrase, 18. April 2006, 20. November 2021, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/public-diplomacy-gullion-evolution-phrase>

Siniša Atlagić

University of Belgrade – Faculty of Political Science

WHAT MESSAGE IS RUSSIA SENDING US: RUSSIAN CULTURAL DIPLOMACY IN SERBIA AT THE BEGINNING OF THE 21st CENTURY

Abstract: *In the light of new approach to the promotion of the Russian Federation in the world, the author discusses its cultural diplomacy in the Republic of Serbia. The basic research question in the paper is related to the value orientation of Russia's cultural diplomacy in Serbia. He tries to identify the most important means of communication used by Russia's cultural diplomacy in Serbia, as well. The author finds that the main directions of the persuasive actions of the Russian Federation are harmonized with its political goals in Serbia and that the idea of Russia as a protector of Serbs is the basis of its value orientation. He finds the most significant shortcomings in Russia's persuasive actions in the absence of a pro-Russian cultural elite in Serbia and a television channel.*

Key words: *cultural diplomacy, political persuasion, Russia, Serbia.*